

Choińska-Mika, Jolanta

"Informacja i propaganda w Polsce za Zygmunta III", Urszula Augustyniak, Warszawa 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/1-2, 155-156

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

rzędu chronologicznym 49 listów z lat 1567—1585 adresowanych do braci Radziwiłłów: Jerzego (41 listów z 1576—1585 r.), Mikołaja Krzysztofa (5 listów z 1567, 1578, 1581 i 1582 r.) oraz jeden do Stanisława z 1578 r., a nadto dwa listy do osób związanych z Radziwiłłami: Kilianowskiego — famulusa książąt linii nieświesko-
ołyckiej i biskupa wileńskiego Waleriana Protasewicza, oba z 1578 r. Ten interesujący zbiór staropolskiej epistolografii przechowuje się w dziale V Archiwum Radziwiłłowskiego. Są to oryginały, w tym 10 autografów. Listy swe adresował Jerzy z Tyczyna z Rzymu i Neapolu, przeważnie w 1584—1585 r. (18 z 49 listów, tj. prawie 37% zbioru pochodzi z tych dwóch lat). Z zachowanej korespondencji wynika, że korespondencja Tyczyna z Radziwiłłami była znacznie bogatsza. Wydawca sądzi, że dochowane listy do Jerzego Radziwiłła reprezentują jedynie 10—30% wszystkich jakie temu magnatowi wysłał Tyczyn. Nie mniej obfita miała być jego korespondencja z innymi synami „Czarnego”.

Chociaż korespondencja ta zachowała się szczątkowo, informuje niezłe o sprawach radziwiłłowskich w Italii zarówno odnoszących się do wielkiej polityki jak i drobnych z codziennym życiem i rozrywkami książąt związanych. Ukazują one bieg spraw polskich przede wszystkim w Rzymie, a także jak pracował tam Jerzy z Tyczyna będący swoistą instytucją dyplomatyczną i kulturalną. Tyczyn informował także Radziwiłłów o nowinach i plotkach z wielkiego świata, a jego korespondencja ma niemało cech jakie charakteryzują rękopiśmienne gazetki i awiza stulecia następnego (wcześniej ogłoszona korespondencja Tyczyna do Kromera była bogatsza pod tym względem).

W aneksie opublikowano 13 listów tego autora, wybranych spośród kilkunastu odnalezionych, pisanych do: Stanisława Hozjusza (5 listów), Walentego Kuczberskiego jego sekretarza (6), Andrzeja Nideckiego archidiacona wileńskiego i sekretarza królewskiego i Tomasza Płazy kanonika skalbmierskiego, rektora kościoła św. Stefana w Krakowie i pełnomocnika Kromera w tymże mieście. Listy do Hozjusza i Nideckiego uzupełniają wcześniejszą publikację Axera; pochodzą one z czasów soboru trydenckiego. Są to wszystkie autografy znajdujące się w Archiwum Diecezjalnym w Olsztynie, Bibliotekach: Czartoryskich i w Linköping. Dwa z nich były już z błędami, na podstawie kopii, drukowane.

Wydawnictwo zachowuje ortografię i gramatykę autora. Zasady publikacji odbiegają nieco od zwyczajów przyjętych wśród historyków. Przypisy tekstowe drukuje się u dołu, strony, rzeczowe na końcu, pominięto też nagłówki i regest, nie wyodrębniono daty.

Znakomita większość listów Jerzego z Tyczyna pisana jest po polsku, z mniejszą lub większą liczbą łacińskich wtrętów. Konia z rzędem temu, kto by szukał tej właśnie korespondencji w serii przeznaczony dla piśmiennictwa łacińskiego.

R. K.

Urszula Augustyniak, *Informacja i propaganda w Polsce za Zygmunta III*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 232.

„W ostatnich latach dokonano się niewątpliwie poszerzenie wiedzy o społeczeństwie, między innymi dzięki prowadzeniu badań interdyscyplinarnych, w różnych dziedzinach humanistyki” — pisze U. Augustyniak we wstępie do swojej pracy, uzasadniając zarazem konieczność korzystania z dorobku cybernetyki, socjologii i psychologii społecznej przy opracowywaniu problematyki informacji i propagandy — zagadnień o szczególnym znaczeniu dla badania świadomości społecznej. Autorka udowadnia, iż działania informacyjno-propagandowe nie są jedynie „produktem współczesnej kultury masowej” lecz odgrywały także istotną rolę w społeczeństwie staropolskim.

Przedmiotem pracy (będącej fragmentem studiów prowadzonych przez zespół badawczy Instytutu Historycznego UW) jest analiza procesu komunikacji międzyludzkiej w czasach Zygmunta III, epoce, którą U. Augustyniak określa jako przejściową między apogeum demokracji szlacheckiej a ukształtowaniem się dominacji magnackiej. Autorkę interesują przede wszystkim metody działań informacyjno-propagandowych, nie zaś ich cele. Pod tym kątem omawia w kolejnych rozdziałach rolę informacji oficjalnej i nieoficjalnej w organizowaniu życia politycznego, techniczne problemy kształtowania opinii społecznej, zagadnienia zapisu i przesyłania informacji, jak również przepływ informacji między różnymi grupami ludności i dostępność informacji z punktu widzenia jednostki.

Ze względu na rozległość problematyki autorka nie starała się wyczerpać zagadnienia, podjęła natomiast próbę „jego całościowego, strukturalnego przedstawienia, nawet kosztem selekcji poruszanych zagadnień, jak i materiału źródłowego”.

Źródłem, na którym w głównej mierze oparła swe badania U. Augustyniak, jest korespondencja, spełniająca niezbędny przy badaniach świadomości społecznej wymóg masowości przekazu. Autorka wykorzystała m.in. materiały Archiwum Radziwiłłowskiego, korespondencję Sapiehów, Chodkiewiczów, Zasławskich, Zbaraskich, Rafała Leszczyńskiego, bpa Sz. Rudnickiego, uzupełnione materiałami z silv, publicystyką i źródłami oficjalnymi.

Ujęcie tematu interesujące; poruszane przez autorkę zagadnienia wręcz prowokują do dyskusji. Szkoda jedynie, że ograniczenia arkuszowe zmusiły autorkę do zrezygnowania z fragmentu (który znajdował się w pierwszej, obszerniejszej wersji rozprawy) dotyczącego procesu komunikacji w obrębie warstwy mieszczańskiej i chłopskiej.

Zastrzeżenia budzi brak konsekwencji przy redagowaniu indeksu osobowego i bibliografii oraz korekta książki.

J. Ch.-M.

R. G. Skrynnikow, *Rossija nakanune „smutnogo wremeni”*, Izdatielstwo „Mysl”, Moskwa 1980, s. 206.

Popularno-naukowa książka wybitnego rosyjskiego znawcy szesnastowiecznej Rosji poświęcona jest okresowi mniej więcej od śmierci Iwana Groźnego do zdobycia tronu carskiego przez Borysa Godunowa. W dwunastu rozdziałach autor omawia walkę o władzę w łonie grupy rządzącej za formalnych rządów „dobrego” cara Fiodora i systematyczne umacnianie się wpływów stronnictwa Godunowa (którego autor darzy wyraźną sympatią o co zresztą nie trudno przy porównaniu z Iwanem IV) do koronacji carskiej Borysa włącznie, narastanie długiego i zawiązanego źródłowo procesu umacniania poddaństwa chłopów (i zmian w położeniu ludności niewolnej) oraz politykę zagraniczną (dyplomacja i wojny) Rosji. W większości przypadków autor wyzyskując ustalenia dawniejszej i dzisiejszej historiografii (głównie rosyjskojęzycznej) przedstawia rezultaty własnych badań i przemyśleń. Ze względu na małą liczbę dobrych radzieckich popularno-naukowych książek z zakresu historii warto zaproponować pracę Skrynnikowa któremuś z naszych wydawnictw (jak i jego monografię o Borysie Godunowie z 1978 roku). Tym bardziej, że niedawno ukazała się nakładem PIW-u jego książka o Groźnym i autor znany jest już czytelnikowi polskiemu. Dramatyczne i barwne jednocześnie dzieje Rosji okresu po „oprycznienie” i przed „smutą” gwarantują pełny sukces wydawniczy.

K. S.